

C. 151.

8

PROLVSIO
DE
DIFFICVL TATIBVS
NOVI TESTAMENTI
RECTE INTERPRETANDI

ORATIVNCVLIS
IN
SCHOLA THOMANA
PRID. KAL. MAI. A. C. CIO IOCC XXXXVIII
HABENDIS
PRAEMISSA
A
RECTORE
IO. AVGVSTO ERNESTI

LIPSIAE
EX OFFICINA LANGENHEMIANA

PROLOGUS
DE DIFFICULTATE
NOVI TESTAMENTI

ORATIONES

SCHEMATA

IOHANNES BAPTISTA

In popularibus Ciuitatis literariae erroribus hanc etiam ponendam arbitror opinionem, late fusam illam, in primisque dominantem, quae librorum sacrorum, quorum Corpus Nouum Testamentum vocamus, intelligentiam interpretationemque perfacilem, saltem haud paullo faciliorem, quam ceterorum graecorum scriptorum, fingit. Vnde enim, nisi ab huius opinionis temeritate, proficisci putamus vulgares voces eorum, qui vel suam incertiam Graecarum literarum sic defendunt, vt fati se habere dicant, si Nouum Testamentum suum intelligant, vel alienam sic excusant: tamen Nouum Testamentum interpretari poterit!

Ea autem opinio vnde nata sit, facilis est coniectura. Satis constat, esse hoc vbique in institutis scholarum, vt pueri Graecae linguae discendae initium faciant a libris sacris. Ea consuetudo, ab optimo, et salutari in primis ad religionem, consilio maiorum profecta, sine vlllo, ad linguae Graecae cognitionem, librorumque sacrorum intellectum, incommodo, vsurparetur, si modo idoneis legibus regeretur, locisque se contineret iis, in quibus summa doctrinae diuinae capita planissime traduntur, et in narrationibus facilibus, parabolisque. Nunc sere sic fieri videmus, vt ad omnes libros promiscue tirones admittantur, neque dilectus locorum, qui debebat, habeatur. Interpretatio autem ipsa sit, verbum de verbo latine conuertendo: vnde exiit latinitas, quae et ipsa non magis, quam verba Graeca, intelligitur. Ea porro nihil difficultatis habet, neque alio indiget subsidio, quam puerilis Lexici, vnde singulorum verborum significatus petantur, aut versionis latinae, vernaculaeue, ad verbum factae. Huic autem rationi aduersi per multos annos, et quasi innutriti homines, paullatim inci-

piunt credere, se etiam intelligere, quae tam pueriliter interpretari possint: praesertim, cum intelligant, etiam alios, quos auctores videantur sequi vel debere, vel posse, eodem modo interpretari, talesque interpretationes non modo ferre, sed etiam pro bonis accipere, ac probare, nihil melius requirentes. Enimuero, qui ita instituti, ita docti sunt, quomodo possunt difficilem Noui Testamenti interpretationem credere, aut, ad eam multis literis opus esse, suspicari?

Atque ego hunc, cum plurimis aliis erroribus, vel condonandum insitae ingenii humani imbecillitati, vel, ad summum, contemptu risuque tacito transmittendum putarem, nisi ab eo plurima ad bonas literas, imprimisque sacras, quae optimae sunt, incommoda redundarent: quod omni modo cauere debent, qui bonarum literarum professionem, et quasi tutelam, sustinent. Etenim satis constat, maximam partem eorum, qui animos ad Theologorum disciplinam adiungunt, hac maxime de causa, aut parum, aut nihil studii ac temporis tribuere percipiendis Graecis, omninoque humanioribus literis, quod earum sibi valde exigua scientia opus esse, cum ad vniuersam Theologiam, tum ad libros sacros intelligendos, credunt; valde in hoc discrepantes a Lutheri, diuini Viri, iudicio, qui, Theologiam veram et summam nihil aliud esse, quam Grammaticam, hoc est, Graecarum Ebraicarumque literarum scientiam, putabat, per quam ille maxime puritatem religioni ferebatur se restituisse, aduersariosque fregisse, summis, post eum, Theologis idem sentientibus, suisque discipulis identidem, cum Glassio, in Philologiae sacrae laudatissimo opere, ingerentibus: quanto eris melior Grammaticus, tanto melior Theologus! Ex eo autem quanta perniciēs et calamitas ad rem Christianam venerit dudum, et ventura sit porro, res et vsus satis declarant, et alii, magni homines, dixerunt. Quare animum induximus, hoc tempore demonstrare, quam difficilis sit eorum, quos dixi, librorum interpretatio, non quaecunque, aut sufficiens concionibus ad populum habendis, sed legitima, et digna eo, qui se Theologum sacrarumque literarum doctorem profiteri velit: si forte acuerit animos adoleſcentum ad maius literarum earum studium possimus, quarum opibus succinctus esse debet, qui rite versari in eo negotio cupiat.

Oritur autem difficultas huius interpretationis partim ab ipsis libris, partim ab interpretibus. Ac prior quidem illa difficultatis causa non tam insita sacris libris, aut nata ex ipsis est, quam a tempore, et extrin-

V
extrinsecus, accessit. Etenim, cum in iis res Christi, et Apostolorum, omnisque felicitatis aeternae consequendae ratio generi humano tradenda esset, Spiritus diuinus ita scriptoribus eorum suggessit omnia, ut etiam a plebeis indoctisque hominibus intelligi possent, inprimis, cum hos videret facilius ac promptius accepturos salutarem doctrinam, quam nobiles atque eruditos. 1. Cor. 1. Itaque, et in rebus, et in verbis, summa, et apta plebi, adhibita est perspicuitas, nisi interdum ingenio scribentium concedendum aliquid videretur; vnde Paullina illa, quae Petrus vocat, δυσόνητα orta sunt. Atque haec mihi videtur esse verissima, et vna forte, causa, quare hoc Ebraeo-graecum genus dicendi, per omnes aequae liberos, vsurparum videamus. Nam, quod quidam puritatem Graecae linguae in iis seruatae contendunt, ea profecta est, ut Hemsterhusius, Vir summus, qui haud dubie scit, quid graece dictum, sensus sit, recte iudicat, (ad Lucian. T. I. p. 300.) perquam ridicula sententia hominum, Graeca vocabula quaedam e Lexicis tenentium, indolis autem Graecae linguae ignarissimorum.

Scilicet, illis temporibus Iudaei homines, cum primis ii, qui in patria viuerent, utebantur vulgo lingua Ebraeo-Syriaca, inque Synagogis legebantur Ebraei Mosis et Prophetarum libri, non interpretatio Graeca, ut quidem historiae veteris imperiti existimant, dudum castigati a Salmasio, in Commentario de Lingua Hellenistica, & Scaligero, aliquot Animaduersionum Eusebianarum locis: Graecam autem linguam, ut ipsos Graecos, in summo odio habebant. Paullum quidem, cum audirent Iudaei (A& XXII, 1. 2.) et Palaestini illi, et ceteri e Graecis Asiae ciuitatibus (A& XXI, 27.) Ebraice verba facturum, tranquilliores facti sunt, quam essent ante, cum eum Graece dicturum existimarent. Crimen autem ei vel maxime intendebatur hoc ab illis ipsis, e Graeca Asia, Iudaeis, quod Graecos in templum induxisset, (ibid. 28.) natum illud inde, quod eum cum Graecis hominibus vidissent, putarentque Graecorum studiosum. Iosephus porro, cum se Graecarum literarum studio, perceptis Grammaticae praeceptis, dedisset, essetque ingenii studiique magnitudine consecutus, ut quam proxime, id quod nemo, qui de his rebus iudicare potest, negabit, ad Atticorum veterum rationem accessisse videretur: tamen veram et elegantem pronuntiandi rationem neglexit, moris Iudaici causa: quod minime probarentur Iudaeis ii, qui peregrinas literas discerent studiose,

VI

et elegantiae dicendi studerent (Ant. Iud. XX, 11.). Itaque, si qui Graece discerent, necessitatis causa discerant, quod sibi inter Graecos viendum esset, et sine grammaticis praeceptis, solo aliquo usu cum hominibus, et illis ipsis quidem vel plebeis, corrupteque, ut solent, loquentibus, vel saltem dialecto Macedonica utentibus, quae cum imperio Macedonico omnem Asiam peruaserat. Ergo etiam Apostoli, qui Graece sciebant, quod non de omnibus tradit antiquitas, non ad Grammaticorum exquisitam, multo minus Atticorum elegantem rationem loquebantur. Etenim omnes plebei indoctique homines erant, praeter unum Paullum, sed hunc quoque Phariseorum, non Graecorum disciplinis, institutum. Nam, quod ille quaedam e Graecis poetis habet, id non magis argumento est, poetas illos ab eo lectos fuisse, quam Virgilium, Horatiumque legisse, atque percepisse, dixeris, eos, qui sciant illa: *labor improbus omnia vincit: Optat ephippia bos*, et similes, peruulgatos inter omnes, versiculos: neque impedit, quo minus Chrysofostomus cum adeo Graece ignorasse diceret, (ad Tit. II. homil. 4.) quod tamen arbitror, vel ex ipsis Lucae Actis, refelli. (XXI, 25.) Certe, qui tam esset Pharisaeicae disciplinae deditus, omnique modo aemularetur eius instituta, cuperetque conspicuum facere hoc studium suum, eum, non credibile est, disciplinarum et literarum Graecarum studiosum fuisse, quas illi, auctore Iosepho, auersarentur. Quae cum ita sint, non profecto potuerunt diuini hi Viri, de rebus praesertim ad religionem Iudaicam Christianamque pertinentibus, eleganter et pure scribere, cum lingua Graeca uterentur: sed necessario res Ebraicis verbis cogitatas, totidem graecis, ad verbum, expresserunt.

Atque etiam si habuissent facultatem, de aliis vitae humanae rebus pure eleganterque scribendi, e Graecorum scriptorum lectione, et diuturna exercitatione comparatam: tamen non propterea statim de rebus ad religionem Christianam pertinentibus similiter scribere potuissent. Constat enim satis inter peritos artis, magni ingenii, plurimae exercitationis, difficilisque laboris esse, primum elegantiam orationis inferre alicui disciplinae et nouis rebus.

*Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperia
Difficile illustrare Latinis versibus esse,
Multa novis verbis praesertim cum sit agendum,
Propter egestatem linguae, et rerum nouitatem &c.*

Lucre-

Lucretius ait I, 137. Qui primi de rebus philosophicis ausi sunt latine scribere, quam male sunt a Cicerone accepti? (Acad. I. 2.) Solum Ciceronis ingenium hoc consecutum est, ut Graecorum philosophiam latinis literis illustraret, eleganterque placita philosophorum latina oratione exprimeret. Iosephus quidem, homo alioqui modestus, minimeque arrogans, tamen confidenter confirmat (XX, 11.) neminem Iudaeorum posse ita accurate et eleganter, ut ipse fecerit, explicare res Iudaeas, ex Ebraicis libris haustas, Graeca oratione, cuius ipse studiosissimus fuerit. Neque vero obscurum est, quantum ad se gloriae crediderint peruenturum Lucretius et Virgilius, quod elegantiam latini carminis, ille ad Philosophiam Epicuri, hic ad res rusticas primus transtulissent, illis ipsis, quibus dixi, de causis.

*Auia Pieridum, Lucretii verba sunt I, 925. peragro loca, nullius ante
Trita solo: iuvat integros accedere fontes*

Atque haurire: iuvatque novos decerpere flores,

Insignemque meo capiti petere inde coronam.

Virgilius autem sic in ea re gloriatur, Georg. III, 8.

- - Tentanda via est, qua me quoque possim

Tollere humo, victorque virum volitare per ora etc.

Hodie quoque saepissime hoc videmus doctis alioqui hominibus accedere, ut, cum de rebus iis, in quibus oratione latina, ad normam veterum, exprimentis aliquandiu se exercuerunt, satis probabiliter latine scribant, ad disciplinae suae, veluti, Theologiae, aut Philosophiae, capita delati statim semibarbari existant; propterea, quod non, qui in vno genere, in quo multa exempla prostant, in quo se aliquandiu exercuit, recte scribit, idem in aliis efficere potest. Quomodo igitur potuisset hoc ab Apostolis, qui se ipsi ἀγραμμάτους, illiteratos, vocant, vel postulari, vel expectari, ut repente de rebus novis, lingua sibi ne quidem vernacula, ita scriberent, quasi in media Attica nati fuissent, et per omnem aetatem se ad hoc exercuissent. Atque eius rei documentum satis insigne in Luca habemus, quem ceteris librorum sacrorum auctoribus plus graecae didicisse, omnes existimant. Etenim primi quatuor Evangelii versus, quae est praefatio libri, de instituto suo, ita scripti sunt, ut nihil Polybii, aut Diodori, aliusue talis scriptoris Graeci, quamquam non optimi, aut Attici, at boni tamen, dictioni cedant. Sed sectione quinta, ubi primum de re ipsa, quam exponen-

VIII

ponendam sibi sumserat, dicere incipit, statim ita totus Ebraeus est, veluti, ex Ebraico libro, de verbo conuersa narratio esset. Quamquam non negauerim, me proniorem esse in hanc sententiam, vt, a Luca quidem, id non propterea factum putem, quod non posset aliter, sed quod idoneis de causis aliter nollet: de quibus iam exponendum videtur.

Ex ea, qua dixi, praefatiuncula Lucae, aliisque nonnullis locis, satis apparet, in eo fuisse facultatem de rebus vitae communis, pure saltem, vt ferebant illa tempora, scribendi. Nihilominus ille, etiam in talibus ipsis rebus, vritur formulis loquendi, minime Graecis, sed Ebraicis. Cum aliquem, verbi causa, inducit *loquentem* aliquid, *videntem*, *agentem*, addit fere illa, ἀνοήτως τὸ νόημα, ἀγας τὰς ὀφθαλμούς, ἀνασῆς etc. Hae sunt antiquissimae simplicitatis in loquendo redundantiae, quae in Ebraica lingua remanserunt, quod eloquentiae et literarum studia inter Ebraeos nulla essent: Graeci, cum multis aliis similibus veteris simplicitatis reliquiis, deterferunt. Nullo autem modo dubitari potest, quin Lucas hic, ad Graecam quidem consuetudinem tersius ac melius, scribere potuerit, si modo voluisset. Vnde necessario sequitur, vt de industria maluerit Ebraeorum, quam Graecorum rationem ac consuetudinem, sequi. Eius autem rei consilium oppido sapiens ac salubre, credo, fuisse.

Scilicet, quo tempore Christiana doctrina proferebatur, Iudaei per omnem Asiam, magnamque Europae, qua Romanis parebat, partem, libere sacra sua exercebant, permultis etiam Romanae ciuitatis iure donatis, vt Iosephus A. I. XIV, 10, praeclare docet. Qua in re, fas est, admirari sapientiam et prouidentiam diuinam, quae auaritiam Romanorum tam manifeste ad commoda religionis Christianae, mox proferendae, perque terrarum orbem diuulgandae, conuertit. Nam hac re aditus patefactus erat Apostolis in omnes vrbes illustres et locupletiores, quas sibi Iudaei, lucri cupidi, sedes fortunarum suarum delegerant, inque ipsam urbem Romam, in qua, iam Caesaris Dictatoris tempore, magna multitudo Iudaeorum habitabat, trans Tiberim, et in profuechis, libere ac nullo impediante, conuentus, religionis, patrio ritu, sabbatis exercendae causa, agebat. Philo Leg. ad Cai. p. m. 1014. ad q. I. vid. in ed. Britannica Mangaeus. Acta quidem Paulli satis docent, eum in omnibus Graecis urbibus adiisse primum Iudaeos, in eorumque profuechis, per sabbata, doctrinam Christianam tradere

tradere coepisse, in quas Iudaei, sacrorum causa, conuenirent. Et ibi quidem non est dubitandum, ex iis, quae supra dixi, quin Paulus Ebraice verba fecerit. Sed cum, uti Romae, ita et in aliis urbibus Graecis, multi sacra Iudaica sequerentur, qui non essent gentis Iudaicae, multique item ex his doctrinam Christianam essent amplexi, Paulus, ceterique Apostoli, epistolas suas Graece scripserunt, ut omnes eas intelligere, sine interprete, possent: eademque haud dubie de causa etiam historicos libros graece placuit scribi. Sed, ut, in linguae genere deligendo, Graecis in primis consulebatur, ita etiam, in ipso characterere et forma orationis, rationem Iudaeorum in primis haberi conueniebat. Itaque si viri diuini vel maxime potuissent uti oratione eiusmodi, quae Graecorum consuetudini elegantiaeque plane consentiret, tamen planissimum est ex iis, quae antea dixi, eos de industria id vitaturos fuisse, ne offenderent Iudaeos, verbaque impedimento rebus ipsis essent: quod nullo modo sapientis, nedum Apostoli erat, committere. Accedebat ratio alio maior, ex eo, quod, si tali scribendi genere uterentur, quali Thucydides, aut Plato, Aristotelesue, intelligi ab iis, ad quos, aut quibus scriberent, non possent. Neque id cuiquam debet esse obscurum, aut dubium. Nam si quis intelligit eos, qui de rebus vulgaribus, et in usu communis vitae positus, populariter loquuntur, non statim idem intelligit eleganter de disciplinis literarum differentes. Atheniensis illa anicula, quae Theophrastum intelligebat de oleribus secum loquentem, profecto non cepisset, in Lyceo, de natura Deorum, aut summo bono, subtiliter disputantem: neque plebem Romanam, arbitror, intellexisse Ciceronis Academica, aut Topica, quia Agrariam et Catilinarias orationes intelligebat. Neque id, putandum est, rerum magis, quam verborum causa, accidere. Quid enim? Nonne videmus, homines, etiam eruditos, ea, quae de arte ac disciplina, sibi satis cognita, latinius paulo et elegantius scripta sunt, parum intelligere vulgo, et obscura existimare, cum absurdos et semibarbaros, de iisdem rebus, scriptores facile adsequantur. Est enim falsissimum, quod quidam existimant, qui res intelligat, eum verba quoque intelligere: verissimumque contra illud Platonis in Gorgia, qui verba teneat, eundem res quoque perceptas habere. Itaque etiam existimo, vulgus Iudaicum, quamquam in Graecis urbibus vitam ageret, tamen Philonem et Iosephum, elegantissimos scriptores,

B

propter

X

propter illam ipsam orationis elegantiam, nequaquaquam intellexisse: quando ea etiam in Iosepho multis, non indoctis hominibus, veluti Schotano, obfuit.

Quae cum ita sunt, efficitur, ut non modo excusandi sint diuini viri, minimeque reprehendendi, qui aut non potuerunt elegantiam orationis Graecae adhibere, praesertim cum non suae gloriae causa, aut sua sponte, ad scribendum accesserint, quod qui faciunt, ab iis demum postulari potest elegantia scribendi; aut, cum possent fortasse, noluerunt: quod mallent rudi oratione, cum perspicuitate et vtilitate legentium, quam eleganti, cum laude sua, vti. Immo vero sapientissime illi fecisse iudicandi sunt, siue iis sua prudentia, et vtilitatis publicae, omni alia potior, cura, siue, quod propius fidem est, altior et coelestis vis hoc consilium subiecit. Etenim hac ratione consecuti sunt hoc, ut libri sui ab omnibus, quorum tum maxime causa scriberentur, facillime intelligi possent, quippe aduetis Ebraicae rationi de rebus diuinis differendi, formulisque loquendi, Ebraicae linguae propriis. Est ergo certissimum id, quod ab initio posui, libros sacros, in se, praeterquam in paucis, esse maxime perspicuos, iisque, quibus editi sunt, temporibus, ab omnibus, etiam plebeiis, indoctisque, facile, ac sine interpretis alicuius ingenio et doctrina, intelligi potuisse. Ex quo fit, ut difficultas interpretandi, de qua dicere instituimus, aliunde orta sit; de quo deinceps erit dicendum.

Hic non dissimulabo, sed prae me feram ingenue, ex quo tempore coeperim discernere posse sonos verborum a rebus, et sensum cogitationemque verbi a sensu et cogitatione rei, multo magis autem, ex quo coeperim aliquid in interpretando videre, in dies mihi difficiliorem visam esse legitimam et iustam interpretationem Noui Testamenti, multoque difficiliorem atque impeditiorem, quam Homeri, Thucydidis, Polybii, aliorumque Graecorum scriptorum. Neque in eo me falli arbitror. Nam nisi ita se res haberet, quomodo factum esset, ut in nullum Graecum, Latinumue, vel difficillimum, scriptorem tam paucos probabiles, tam multos contra, tamque magnos Commentarios haberemus, de quibus, ut de Cornelio a Lapide, Menochio, aliisque, dixit ad Iosephum IV, 6, 2 Bernardus, doctissimus Britannus, ingenium et aetas Theologastrorum frustra consumatur. Quis est scriptor, cuius interpretes in tam multis, tam grauibz locis, tam constanter,
ac per-

ac pertinaciter dissentiant, vt in horum librorum interpretatione a multis seculis factum videmus, etiam ab iis, qui alias in summa doctrinae Christianae planissime consentiunt? Id quomodo fieri posset, nisi multae magnaeque difficultates in iis rite explicandis obiicerentur? Atque in aliis scriptoribus ea difficultas exoritur fere, vel ab inopia bonorum librorum, vel ipsorum scriptorum vicio, qui cogitata, propter inscitiam negligentiamue, non satis perspicue expresserunt, aut obscuritate denique rerum ipsarum: quorum nullum esse in his diuinis libris, et ab aliis saepe demonstratum scimus, et a nobis antea ex parte ostensum est. In his ergo diuinis libris extrinsecus tota, partim a tempore accessit, partim, et multo maxime, ab ingenii humani vel ignauia, vel leuitate, et perueritate.

Quicumque libri aut non versantur in rebus constantibus, perpetuis, ac necessariis, aut multa habent adpersa, ex eo genere, quod natura sua labitur mutaturque cum tempore, in eos omnes hanc vim tempus et vetustas habet, vt iis obscuritatem quandam difficultatemque intelligendi obsundat: iis contra, qui necessariam stabilemque materiam tractant, eandem semper perpetuamque perspicuitatem obtinentibus. Et ex illo quidem genere sunt omnes hi, qui agunt de rebus vitae communis et popularibus, quoad certis gentibus propriae sunt, nullisque, nisi consuetudinis arbitrariae, legibus continentur, quas ingenii humani inconstantia perpetuas esse non finit: huius generis sunt ii, qui in rebus intelligibilibus, vniuersisque, occupantur, quae sunt necessariae et immutabiles. Itaque Euclidi nihil tot secula, neque demere, claritatis, neque addere obscuritatis, potuere: oratoribus contra, poetis, historicisque, vt quique sunt antiquiores, ita plus difficultatis in intelligendo ab ipso tempore accessit. Cum ergo libri sacri, de quibus agimus, sint e posteriori hoc genere, quoad aut historici argumenti sunt, aut adpersa habent multa ex illorum, quibus scripti sunt, temporum conditione, moribus, institutisque: non potuerunt non plurimum difficultatis paulatim contrahere. Atque ea est in his libris maior, quam in aliis multis: propterea, quod, quae talia iis insunt, e variis generibus mixta sunt. Ad Demosthenem v. g. Liuium, Tacitum, vnius gentis mores et instituta nosse, sufficit: ad hos intelligendos Ebraici, Graeci, Romani ritus ac moris scientia requiritur: vnde, manifestum est, maiorem intelligendi difficultatem nasci. Nam ea res

XII

facit, vt eorum interpreti idoneo eadem inesse debeant, quae Casaubonus ab eo desiderabat, qui in Iosepho recte versari vellet, literarum Ebraicarum, Graecarum, et Latinarum, non mediocri scientia. Quae cum, omni tempore, rarissime in eodem inuenta sit, non est mirum, si nec Iosephus idoneum adhuc interpretem nactus est, nec libri Noui Testamenti multos bonos interpretes habuerunt, multaque omni tempore in eo genere scripta sunt, quae illarum literarum fatis peritis ridicula viderentur.

Sed longe maiorem difficultatem tempus attulit ipsi orationi, qua diuini viri sunt vsi. Nam cum ea tum, cum ipsi viuerent, esset, vti diximus, maxime perspicua omnibus, facta est ad intelligendum difficilis, primum, paullo post, iis, qui Ebraicam linguam, eiusque indolem ignorarent, deinde omnibus, cum Ebraica lingua mortua esset, vti loquantur, hoc est, postquam in vernaculis esse desit. Neque solum vrgetur hac difficultate communiter cum omnibus mortuarum linguarum libris, sed etiam aliqua praecipua, eaque haud scio, an maxima. Nam aliae tales linguae, quae vsu vitae communis frequentari desierunt, vt Latina et Graeca, tamen habent permagnam, in cogitatis exprimendis, similitudinem cum ceteris linguis humaniorum populorum vernaculis: Ebraica autem ab iis, vti a Graeca, et Latina, longissime distat indole atque ingenio suo. Quae res magnam difficultatem affert, propterea, quod hoc institum prope est omnibus, vt alias linguas, siue legant aliquid, siue scribant, ad suam exigant, ex ea metiantur, interpretentur, et non, nisi longo vsu et exercitatione, consequi possint, vt a vernaculo sermone, dum alium interpretantur, aut vsurpant, animum auocent.

Iam, quam longa et ardua est via ea, per quam vniam iter ad percipiendum orationis illius Ebraeo-Graecae ingenium pater? Ac primum, quoad Ebraeorum sermonem imitatur Noui Testamenti oratio, fatentur omnes, qui in his rebus aliquid vident, ad eam intelligendam plurimum proficere, qui Ebraicorum librorum interpretationem Graecam cognoscat, h. e. qui eam diligenter cum Ebraico exemplari comparet, atque inde eam intelligere primum discat, tum demum ex ea colligat, quas notiones verbis quibusque, quam sententiam formis dicendi, in Noui Testamenti libris, subiicere debeat. Nam etsi neque ignoro, neque nego, ex ea subinde etiam lucem accedere contexto
Ebraico,

Ebraico, tamen prope plus ea ex Ebraico, quam Ebraicum ex ipso lucis capit. Res sic se habet. Interpretes illi, quicumque fuerint, dupliciter versati sunt in verbis Ebraicis graece vertendis. Interdum enim, cum possent, ut opinor, vim solam ipsorum verborum Graecis verbis idoneis expresserunt, accommodata ad Graecae linguae indolem et usum, qui tum obtinebat: multo autem saepius non tam sententiam declararunt, quam Ebraica verbo tenus expresserunt, toto caractere et forma linguae Ebraicae, constructionibusque seruatis, interdum verbis Ebraicis ipsis. Illius generis haec sunt: **יָרִיב** est *unicus*. Graeca versio Gen. XXII, 2. interpretatur *ἀγαπητὸς*, pro *μονογενής*, ut Aquila, Symmachus, et Iosephus interpretati sunt; idque ex ratione Graecae linguae exquisita. v. Suidas in h. v. et ibi Kusterus: vnde credo explicari posse idem verbum ap. Matth. III, 17. Marc. I, 11. etc. **מַחֲרִיבִים** Num. XXV, 4. quod Chaldaei, aliique Graeci et Latini interpretes de suspensione explicant, Graeci verterunt *παραδειγμάτισον αὐτὰς*, non probante Casaubono adu. Baron. Exercitat. XVI. n. 76. Enimvero nihil elegantius isto verbo puto, quod indicat, Deum voluisse, vt in loco conspicuo, et in omnium conspectu, poena ad contumeliam insigni, de more ac ritu populi, afficerentur; qui se inquinassent infando modo. Nam τὸ *παραδειγματίζειν* quamcunque conspicuam contumeliam, qua alicuius turpitude, exempli causa, manifesta fit, indicat; vnde iterum loca Noui foederis lucem capiunt. Contra in eodem loco additur *κατέναντι τῆ ἑλίας*, quod est, in conspicuo loco, in omnium conspectu, per Ebraismum: quod superuacuum facit verbum illud *παραδειγματίζειν*. Ios. VII, 21. **שָׁנַעַר רַרְרָא** exquisitè vertitur, et, meo iudicio, melius, quam a ceteris interpretibus, *ψιλλὴ ποικίλη*, intellectū vestis, tapetis, vt in *Ἀτταλιμαῖς*. Nam his verbis ratio et indoles peristromatis Babylonici exprimitur, quod est tonsum, (*ψιλλὸν*) adeoque molle, tenerum, quales *ψιλλὰι περσικαί* apud Athenacum L. V. p. 197. idemque *ποικίλον*, variegatum intextis figuris. vid. H. Vossius ad Catullum p. 197. I. Samuel. c. 9. v. 2. Saul dicitur **בְּחַרְבֵּי** quod Graeci verterunt *εὐμεγέθης*, solum sensum secuti, cum **בְּחַרְבֵּי** fit *electus* ad verbum: quamquam etiam de iuuenibus dicitur. Haec quidem e priori genere. E posteriori haec pauca ponemus. Deuter. XXVI, 13, est, *ἐρεῖς ἔναντι κυρίου τῶ θεῶ σου* etc. Id nemo intelliget, qui nesciat Ebraica, quae ibi sunt, quid significant in illa re et contextu,

nempe ἀντικρως τῷ τεμενίσματος, vt vertit recte Iosephus Ant. IV, 8, 22. Iudic. XVI, 19, et aliis locis est ταπεινώσαι de insitarum virium detractiōne, quod nemo e Graeco intelliget: vt nec c. XX. vbi de stupro per vim illato dicitur. Porro 1. Sam. VIII, 3 Graeci verbum Ebraicum **וַיִּבֶן** quod ibi κέρδος, vel πλεονεξίαν; significat, interpretantur συντέλειαν, quam significationem verbum illud ipsum quoque habet, sed non hoc loco. Διαισύνην saepe iidem ponunt, vt Gen. XIX, 19. XX, 13, pro beneficio, benignitate: quod vnice ex Ebraici vocabuli **רָחַם** vsu intelligas. Huc pertinent formae dicendi ἐκλέξασθαι ἐν τινί, amare aliquem, ἀποστέλλειν ἐν χειρὶ ἀγγέλων, innumeraeque similes. Iam quis non videt, vt illa prioris generis intelligas, linguae Graecae scientia opus esse, vt haec, Ebraici codicis affi-
dua et diligente cum Graecis comparatione. Quae res quanti laboris doctrinaeque sint, quis non videt?

Sed ab ipsa etiam Graeca lingua, eiusque in libris N. T. interpretandis vsu, noua, nec parua, difficultas nascitur. Nam, vt non negandum est, magna adiumenta ad eos rite interpretandos peti e profanis scriptoribus posse: ita contra fatendum et illud, magna in ea re cautione, magnoque delectu opus esse, quem pauci adhibere, propter difficultatem, potuerunt. Ego quidem mihi videor obseruasse, permultos ex iis, qui e Graecis scriptoribus conati sunt illustrare libros diuinorum hominum, grauius in eo peccasse, plusque impedimenti, quam adiumenti ad interpretationem eorum atulisse; vt mihi prope difficilium videatur, linguae Graecae scientia non abuti, quam recte, et loco, vti. De abusu glossariorum veterum in ea re alibi dixi, quamque difficile sit, in eorum vsu modum et rationem seruare. Quam multi poetis, quam multi philosophis abusi sunt. Graece doctissimos saepe viros in hoc genere lapsos reperimus. Quid futurum putemus iis, qui leuiter tantum hoc genere literarum imbuti, tamen volunt libris sacris lucem inde accendere, vbi forte aliquod Schediasma Academicum, dicis causa, conscribendum est. Nam vt quisque in aliquo genere scriptorum legendo versatus est, ita voluit ad illustrandum N. T. conferre, nihil pensis habens, an e simili genere sint, quos illustrare, et vnde, velit. Tempus me deficeret, si, quae hic in promptu sunt, commemorare vellem.

Omnino,

Omnino, si quis velit Graecis scriptoribus, in illustranda N. T. oratione, uti, quoad easimilis est communi graecorum sermoni, debeat ille, meo iudicio, diligenter hoc seruare, primo, ut in singulis verbis diligenter videat, ne e Graecis profanis interpretari et illustrare instituat, in quibus Ebraicam potius consuetudinem consulere debebat; in quo incredibile dictu est, quam sit omni tempore peccatum: unde oriuntur alienissimae a mente Spiritus S. interpretationes. Deinde tenendum erit, ut utatur tantum scriptoribus, qui sint ex genere populari, et quidem eodem, e quo sunt libri ipsi N. T. Aetates porro scriptorum erunt considerandae; quae in Graecis non minus diuersas formas et characteres stili, quam in Latinis, habent: neque alius aetatis scriptores erunt facile adhibendi, quam a qua oratio diuinorum scriptorum potuit duci. Dudum est, cum docti quidam Viri obseruarunt, Polybium in primis multa habere, cum oratione sacrorum scriptorum consentientia. Eius rei quae causa sit, mea sententia, breuiter aperiam. Nam illud quidem, supra quam dici potest, ineptum est, quod aliquis dixit, Spiritum Sanctum admirabiliter delectatum fuisse dictione Polybiana.

Cum Macedones Graeciam suae ditionis fecissent, coepit paullatim deflorescere illud exquisitum et elegantissimum Atticorum dicendi genus, quod in Thucydide, Platone, Xenophonte, Demosthene, aliisque eius generis, atque aetatis, reperitur; inualuitque illud genus, quam vulgo dialectum communem vocant, possis Macedonicam fortasse non male appellare. Neque enim dubitandum, quin Atticae elegantiae offecerit, et hoc dicendi genus inuexerit Macedonica dominatio: cum et Romae illa perfecta dicendi forma cum libertate expirauerit. Est profecto illud ipsum, quo Philippum Regem in Epistolis, apud Demosthenem, uti videmus. Hinc ergo noui verborum significatus nati, nouae dicendi formulae, ut facile obseruant, qui, Polybium, aliosque eius generis scriptores, attente legunt, quae non reperiuntur in Atticis illis antiquis: donec elegantioris gustus homines, discrimine animaduerso, instituerunt veteres illos Atticos in scribendo imitari: quos possis cum praeclaris illis Viris comparare, qui, post renatas, ante aliquot secula, literas, ad Ciceronis, et aequalium illi scriptorum, imitationem se contulerunt. Illud autem, de quo ante dixi, dicendi genus, vna cum imperio Macedonico, transit mare, omnemque Asiam et Aegyptum obtinuit. Ergo non est mirandum, si et Ebraici Codicis inter-

XVI

interpretes, et Noui Testamenti scriptores, qui in iis terris viterent, neque se ad imitationem Atticorum dedissent, huius potissimum generis scriptoribus similes sunt, et multa cum iis habent communia. Atque haec quidem de difficultate interpretandi N. T. quoad e scribendi genere oritur, dicta sunt.

Restant aliae difficultates, multae, et magnae, quibuscum hodie pugnandum est interpreti illorum librorum, natae a peruersitate ingenii humani, peccatisque Interpretum ipsorum. Atque hic non dicam de praecudicatis et falsis quibusdam opinionibus, quae a multis inuectae sunt, in ipso modo, ac genere interpretandi, cum vniuersum Codicem sacrum, tum N. T. libros, indicatis illis et castigatis egregie a Venerando, et exquisitae accurataeque, etiam in hoc genere, doctrinae Viro, Sal. Deylingio, in Quinta Observatumum Parte, ante paucos dies edita: a quibus haud facile est, sibi cauere. Satis habebam, de vno genere dicere, quod e verborum ipsorum inscitia, ab antiquissimis inde temporibus, ortum est. Scilicet, cum religio Christiana ad Graecos esset propagata, Doctores Ecclesiae, qui in explicandis diuinis versabantur, plerique, id quod satis constat, ignorabant linguam Ebraicam, solaque Graeca in interpretando utebantur. Vnde fieri non potuit, quin verba, et formulas dicendi multas, quarum explicatio ex Ebraica lingua petenda erat, e Graeca interpretarentur, atque sic a vero sensu discederent. Hinc ortae sunt multae interpretationes librorum sacrorum, et inuectae in Ecclesiam, pro verisque habitae, etsi non pugnantibus cum summa doctrinae Christianae, quamquam tales quoque, at falsae, minimeque accuratae. Sed id malum vehementer auctum est a Latinis, in quibus permulti fuere, qui ne Graeca quidem intelligerent, sed vnice e versionibus, quae tum erant, ad verbum latine factis, saperent. Quod si qui Graeca quoque consulerent, tamen, quia non habebant idoneam, et iustam Graecae linguae scientiam, praesertim eius, qua diuini Viri vsi sunt, plerumque nihil faciebant, nisi, vt consulerent Glossaria Graeco-latina, vt hodie quoque a plerisque fieri videmus, inde primam quamque vocem latinam arriperent, et ex huius vi ea, quae sibi nota esset, etymologia adeo, scriptores diuinos interpretarentur, deque rebus Theologicis disputarent et philosopharentur, parum penitus habentes, linguas sibi non ita respondere, vt verba, quae sibi, ex indicio glossatorum, respondeant, eandem statim significationem vbique habeant.

habeant. Qui autem Graeca nequidem consulere poterant, hi verba interpretationis latinae tenebant: haec ex suae aetatis, philosophiae etiam, vsu interpretabantur, super iis, ex eorumque adeo etymologiis, philosophabantur, praecclareque se functos boni interpretis officio, existimabant. Hinc non modo fallae interpretationes ortae, sed etiam controuersiae graues, quibus superfederi potuisset, si a Graecis potius et Ebraicis, quam Latinis verbis interpretationem librorum diuinorum petuissent. Et harum tamen interpretationum multae receptae sunt et probatae, adeoque inoleuerunt, etiam ad nostram aetatem, vt perdifficile sit, ab iis sibi cauere, multique hodie, etiam docti graece, eas teneant atque defendant. Quod fit nulla alia de causa, nisi, quod omnium eorum, quae a pueritia didicimus, pro veris et rectis agnouimus, diuque tenuimus, haud facile animaduertitur vitium. Hoc genus, vt mihi videtur, latissime patet, cum hoc maxime ludandum idoneo librorum sacrorum interpreti: haud facili profecto victoria. Eius adeo pauca, sed perspicua exempla, hoc loco, ponam, plura allaturus alio tempore, si Deo videbitur, in Disputatione, quam opponemus consuetudini eorum interpretum, qui philosophantur potius, quam interpretantur, et e natura rerum malunt, quam e verbis, e Dialecticis, quam Grammaticis praeceptis interpretari: qua ratione nihil magis lubricum et fallax esse, nihil magis, in planis et facillimis locis, tenebras offundere interpretantibus, demonstrabo.

Ipsum quidem tempus admonet, vt a verbo παρακλητε exemplum petam: quo nomine Seruator coelestis Spiritum Sanctum appellat Io. XIV, 16, 26. XV, 26. XVI, 7. In hoc verbum cum incidissent Graeci, quidam ei fecerunt idem, quod themati παρακαλεῖν. Id quia interdum consolandi sensu occurrit, apud Graecos Veteris Test. interpretes, atque N. T. scriptores, ex vsu fortasse illorum temporum vulgari, nonnullis locis ei hanc significationem obruserunt, vbi contextus non patitur. Interpretati igitur sunt *consolatore*, quod etiam latinorum plerique fecere: quod id optime convenit Spiritui Sancto, qui, sane est, vt Pater, θεὸς πάσης παρακλήσεως 2. Cor. 1, 4. Alii, qui de *aduocatis* in foro dici hoc verbum imprimis, sciebant, hanc potius interpretationem amplexi sunt, vt Spiritus S. esset deprecator noster, et defensor apud Deum: praesertim, cum etiam Christus haud dubie hoc sensu παράκλητος noster a Iohanne vocetur, ipseque dicat, se ἄλλον παρακλητον suis daturum. Ea interpretatio tanto magis probata est a multis, probaturque etiam hodie ab iis, qui plus aliis videre volunt, quod eo ma-

gis consuetudini purioris Graecae linguae consentanea est vid. Gataker in Aduersariis Postumis c. 35. Suicerus in Thesauro Eccles. et alii. Enimvero, si ex his duabus interpretationibus altera deligenda necessario sit, malim certe illam, quam hanc sequi, et probare cum Gotfr. Oleario τῷ μακαρίτη in Diss. de Adoratione Christi per Patrem p. 56. Lutheri iudicium, qui et ipse illam priorem secutus est: praefertim cum ea melius conueniat orationi, qua Christus discipulos, tristes et denunciatione discessus sui et futurae absentiae visibilis, consolari instituit. Quicquid sit, hae interpretationes ita obtinent, vt non facile reperias, quin alterutram tenendam putet. Enimvero, non dubito, quin, si, aut olim non attulissent has verbi notiones ad id interpretandum, sed eius notionem e linguae Ebraicae, quae Christi temporibus fuit, vsu, et contextu verborum Christi, eruendam putassent, aut non hodie, occupatis alterutra opinione, inde a pueritia, animis, ad ea loca cognoscenda venirent homines docti, diuersam ab vtraque significationem reperirent. Ego quidem certissimum esse arbitror, παρακλήτων, vbi de Spiritu S. dicatur, nihil aliud significare, quam *Doctorem, magistrum, diuinaeque veritatis ad Apostolos interpretem*. Non dubito, quin Christus ipse hoc verbo, forma Ebraica, vsus sit, idque inde in Graecum transtulerit D. Iohannes, qui id ex ipsius ore audierit. Etenim satis constat, hoc verbum vulgari Ebraeorum, illis temporibus, vsu, cum multis aliis Graecis, frequentatum esse, vt dicerent פִּרְקָלִיטַּא vel פִּרְקָלִיטַּא. Neque id verbum nouum aut obscurum visum discipulis sit necesse est, cum nihil de eo interrogarint Christum, vt, in aliis fecisset tum, videmus. Respondet autem illa vox Ebraicae מְלִיצָה, in cuius interpretatione ea vsi sunt Chaldaei Iob. XVI, 20. XXXIII, 23. מְלִיצָה porro Graecis V. T. interpretibus est ἐμπνευστής, *interpres alienae orationis, sententiae* Gen. XLII, 23. πρεσβευτής, *legatus, orator* voluntatis alicuius perferendae, benevolentiaeque declarandae etc. 2. Chron. XXXII, 31, quamquam nec ignoro, etiam pro deprecatore et aduocato dici. Sed tamen maxime illud verbum ad facultatem dicendi ac docendi refertur, eaque est primaria significatio, vnde et abstractum, ut Dialectici loquuntur, מְלִיצָה, de perspicua oratione, et ipsa eloquentia, dicitur, vt abstractum illius Graeco-Ebraici. Quocumque autem loco a Iohanne ponitur, adduntur eae verbi interpretationes, ea attributa παρακλήτων et actiones, vt appareat, totum ad docendi rationem referri. Nam aliis locis, interpretationis causa, additur πνεῦμα τῆς ἀληθείας, *spiritus*

ritus veracissimus, seu veritatis omnis auctor, et promus, ipsissima veritas, omnium maxime idoneus doctor, cui vnice credere et fas sit, et sine omni periculo, liceat: aliis autem omnibus nihil aliud ei tribuitur, nisi partes optimi doctoris, nulla solatii, aut deprecationis, aut defensionis mentione facta: vt mirum esset, quomodo istae interpretationes increbrescere, et firmiter permanere potuerint, nisi causa eius rei ex ante dictis pateret: praefertim, cum etiam antiquissimus et doctissimus facile Ecclesiae Latinae doctor sic interpretatus sit Tertullianus, de Velandis Virginibus c. I: *Quae est ergo Paracliti administratio, nisi haec, quod disciplina dirigitur, quod scripturae revelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur etc.* Atque ego non ignoro, Tertullianum aliis locis interpretari aduocatum: verum, vt opinor, ibi aduocati genus illud intelligit, quod consilia dat, monet, suggerit, vt ille apud Ciceronem Verr. I. 44. qui scribit, qui monet, qui proximus est, quales sunt omnes Ciceroniam aduocati, item illi Terentiani, non causae actores, defensores, aut deprecatores; nisi forte inconstantia alicubi lapsus est, vt aliis quoque praesca Ecclesiae doctoribus, nominatim Augustino in hoc ipso verbo, accidit. Satis de hoc, ad alterum exemplum veniamus.

In verbis graecis, Ebraico sensu, vsurpatis, est inprimis verbum ἐκλέξασθαι, et ἐκλογή. Id cum latini Interpretes e puerili Vocabulario vertissent eligere, electio: Theologi Latinae Ecclesiae, Augustino signifero, Viro diserto et ingenioso, sed Ebraeae Graecaeque linguae imperitissimo, etsi vtriusque studium serio commendat S. literarum Interpretibus, de Doctr. Christ. L. II. §. II. seq. coeperunt e latinae linguae consuetudine intelligere, et deinde, super illa electione latina, philosophari mirifice, disputare acriter, controuersias denique, cum magna ecclesiae pernicie, agitare, quae ne ad hanc quidem diem potuerunt componi. Ego mihi planissime habeo persuasum, illas, de electione et praedestinatione, controuersias in Ecclesia Graeca nunquam exituras, nec opus in Theologiae elementis futurum fuisse peculiari Capite, de Electione et Praedestinatione, sed simpliciter credituros fuisse omnes, quod nostra Ecclesia tenet ac defendit, quippe et rationi, et summae religionis Christianae, consentiens, vt, quos Deus praeuiderit ab aeterno, mansuros in fide ad finem vsque vitae, eosdem, ille decreuerit iam tum, felicitate aeterna donare, hoc, inquam, simpliciter, arbitror, credituros omnes fuisse, si ab illa, super latino electionis verbo, philosophia abstinuissent latini Theologi, intellexissentque, in Ebraeo-Graeco sermone ἐκλέξασθαι, quod fere respondet Ebraeo בָּחַר, dici

dici etiam pro *amare*, *probare*, vt latinorum *diligere*, et *ἐκλεκτὸς de caris*, *probatis*, etiam sine electione, vt latinorum *eximius*, *egregius*, *dilectus*, nulla electionis notione adiuncta. Atque ego non is sum, qui neget, hoc verbum etiam in libris sacris occurrere de electione proprie dicta: sed, illud me demonstrare posse, scio, in iis locis, quibus Caluini schola maxime confidit, e quibus sua de praedestinatione placita arcessit, siue extorquet potius, nonnullis etiam, quibus nostri vtuntur, electionis notionem, per legitimae interpretationis praecepta, locum non habere. Alia huius generis exempla afferri possent, sed modus est adhibendus. Atque vel ex his, quanta inde difficultas exoriatur hodie interpretandorum librorum sacrorum, intelligi potest.

Restat genus vnum difficultatis, de quo dicere in animo habebam, quod inest in vsu praeceptorum Grammaticorum. Etenim, vt in omni arte praecepta facilius discuntur, quam ad vsum transferuntur: sic in interpretando quoque non adeo quidem difficile est, in vniuersum, quid sequi debeas, videre, ceterum, cum ad rem veneris, suo quodque praeceptum loco in promptu habere, ad idque dicta exigere, et interpretationem dirigere, id vero, si non ingenii, at diligentiae et exercitationis est permagnae ac diuturnae: in quo illud, didici vsu plurimo, et obseruatione, imprimis impedimento esse, quod homines, imprimis adolescentes, natura valde proclites sunt in eam partem, vt malint e rebus, vtcunque cognitis, quam e verbis, de sensu dictorum iudicare, et ad analogiam potius disciplinae (quamquam id non negligendum) dicta exigere, quam ad praecepta grammaticae artis referre. Sed video, me iam modum huius scriptiois excessisse, et ei rei, vt antea indicaui, alia disputatio a nobis destinata est.

Ceterum ista scribere institui, vt praesaremur Oratiunculis, a quibusdam disciplinae nostrae alumnis, in schola Thomana, habendis, *de praestantia et vtilitate graecae linguae*, in qua illi discenda non leuem, quidam etiam eximiam, operam studiumque posuerunt. Dicent autem hoc ordine

IO. CONRADVS FRIDERICI Delitianus

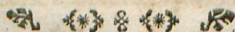
GOTFRIDVS ALOESIVS Illeburgensis

CHRISTOPHORVS NAVMANNVS Pegauiensis

IO. GOTFRIDVS BAVERVS Lipsiensis

IO. NATHANAEL BAMLERVS Kirchberg. Variscus

Ad hos audiendos vt frequentes veniant, qui bonis ingeniis literisque fauent, vehementer rogamus.

Fc 1285

Vol 18

ULB Halle 3
004 966 066

Sb.

nr.

8

PROLVSIO
DE
DIFFICVL TATIBVS
NOVI TESTAMENTI
RECTE INTERPRETANDI

ORATIVNCVLIS
IN
SCHOLA THOMANA
PRID. KAL. MAI. A. C. CIO IOCC XXXXVIII
HABENDIS
PRAEMISSA
A
RECTORE
IO. AVGVSTO ERNESTI

LIP SIAE
EX OFFICINA LANGENHEMIANA

